

บทที่ 2

ความหมาย ประวัติความเป็นมา แนวคิดและ ทฤษฎีในการคุ้มครองสิทธิบัตร

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้ทำการศึกษาถึงความหมายของทรัพย์สินทางปัญญา ประเภทของทรัพย์สินทางปัญญา ประวัติความเป็นมาและความหมายของสิทธิบัตร วัตถุประสงค์การคุ้มครองสิทธิบัตร และแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตร ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินทางปัญญาและทรัพย์สินโดยทั่วไป แนวคิดหลัก กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน แนวคิดหลักกรรมสิทธิ์รวม แนวคิดการแบ่งปันผลประโยชน์ ตามหลักกรรมสิทธิ์รวม และแนวคิดของกฎหมายเอกชน

1. ความหมายของทรัพย์สินทางปัญญา

ความหมายของทรัพย์สินทางปัญญา ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายด้วยกัน สรุปสาระสำคัญความหมายของทรัพย์สินทางปัญญาได้ดังนี้

คำว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” เป็นถ้อยคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ คำว่า “Intellectual Property” ซึ่งหมายถึงสิทธิเกี่ยวกับผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความคิด มนุษย์ ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิที่เกี่ยวกับผลงานสร้างสรรค์อันเกิดจากความคิด มนุษย์¹

¹ปริญญ์ ดีผดุง, คู่มือการศึกษาวิชากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลสยาม, 2547), หน้า 1.

ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ในความหมายโดยทั่วไปหรือความหมายอย่างกว้าง หมายถึงสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งเกิดจากผลผลิตทางความคิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ในทางด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ วรรณกรรม และศิลปกรรม²

ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึงสิทธิตามกฎหมายอันเกี่ยวกับผลงานอันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

ทรัพย์สินทางปัญญา เป็นสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคล รวมทั้งการออกแบบการประดิษฐ์ (Invention) การออกแบบ (Designs) เครื่องหมายการค้าและบริการ (Trade and Service Marks) สิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication) และการแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Idea) เป็นต้น ผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาหลายประเภทเป็นสิ่งที่กฎหมายให้การคุ้มครอง รวมทั้งบรรดาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลความรู้ อุปกรณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม⁴

ความหมายของทรัพย์สินทางปัญญาองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property--WIPO) ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลงานด้านทรัพย์สินทางปัญญาโดย Convention Establishing the World Intellectual Property Organization ลงนามสัญญา Stockholm เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1967 กล่าวถึงทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ จาคจิตใจและปัญญาของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวกับส่วนของข้อมูลซึ่งนำมาประกอบในการสร้างวัตถุเหล่านั้นไม่ได้อยู่ในวัตถุที่สร้างขึ้น แต่อยู่ที่ข้อมูลหรือความคิดที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคขึ้นมาอย่างไรก็ตามขอบเขตแห่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่มีลักษณะเช่นเดียวกับสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งย่อมต้องมีข้อจำกัดบางประการในการใช้

²ยรรยง พวงราช, คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์-วิญญูชน, 2542), หน้า 14.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁴จักรกฤษณ์ ควรพจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์, หน้า 1.

ประโยชน์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น ระยะเวลาในการคุ้มครองสิทธิอันถูกจำกัดโดยกฎหมาย ในกรณีลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรเป็นต้น⁵

ทรัพย์สินทางปัญญา หมายความว่า สิทธิอันเกิดจากผลิตผลทางความคิดมากกว่า จะหมายถึงตัวผลิตผลที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้น ด้วยเหตุนี้ คำว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” จึงหมายถึงสิทธิตามกฎหมาย ซึ่งได้มีการกำหนดขึ้นอันเกี่ยวกับผลิตผลจากปัญญาของมนุษย์⁶

พจนานุกรมไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” หมายความว่า รูปแบบใดก็ตามของกรรมสิทธิ์ที่ทำให้เจ้าของสิทธิได้รับผลตอบแทนจากสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา เช่น สิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้า⁷

เมื่อพิจารณาจากความหมายโดยรวมของทรัพย์สินทางปัญญาแล้วคำว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” คือสิ่งที่เกิดจากความรู้ ความคิดและประสบการณ์ เพื่อให้เกิดงานประเภทใดประเภทหนึ่งขึ้นและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่งสำหรับผู้กระทำเองหรือต่อสาธารณะ และผู้ก่อให้เกิดผลงานย่อมมีสิทธิที่จะกระทำต่องานภายใต้ความคุ้มครองตามกฎหมายในงานทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภท⁸

กล่าวโดยสรุป กรณีที่สิ่งใดจะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาหรือไม่ นั้น สำคัญคือ ทรัพย์สินทางปัญญาต้องเป็นผลงานทางปัญญาของบุคคล สิ่งที่ไม่ได้เกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญา หากแต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติย่อมไม่ใช่ทรัพย์สินทางปัญญา⁹ และย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้

⁵ปภาศรี บัวสวรรค์, กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาลัยรามคำแหง, 2553), หน้า 1.

⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁷ฝ่ายหนังสือส่งเสริมเยาวชน, พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอช. เอ็น. กรุ๊ป, 2543), หน้า 247.

⁸ปภาศรี บัวสวรรค์, เรื่องเดิม, หน้า 2.

⁹จักรกฤษณ์ ควรพจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์, หน้า 4-5.



- 1) สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่กฎหมายและนโยบายของรัฐรับเอาว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาหรือไม่
- 2) สิ่งดังกล่าวมีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่
- 3) สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่ได้รับการคุ้มครอง โดยอยู่ในระหว่างอายุการคุ้มครองหรือไม่

2. ประเภทของทรัพย์สินทางปัญญา

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่ใช้บังคับในประเทศไทยอยู่เดิมได้แก่ กฎหมายลิขสิทธิ์ กฎหมายสิทธิบัตร และกฎหมายเครื่องหมายการค้า ต่อมาได้เพิ่มเติมกฎหมายความลับทางการค้า กฎหมายว่าด้วยผังภูมิวงจรรวม และกฎหมายว่าด้วยสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลการเจรจาการค้ารอบล่าสุดอุรุกวัย (Uruguay Round) ที่ได้เริ่มต้นการเจรจามาตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2529 เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2537 นำไปสู่การจัดตั้งองค์การการค้าโลก (The World Trade Organization) หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า WTO อันเป็นที่มาของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ภายใต้ข้อตกลงที่เรียกว่า ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า รวมทั้งการค้าสินค้าปลอมแปลง (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Including Trade in Counterfeit Goods) หรือ ความตกลง (TRIPs Agreement)¹⁰ ซึ่งกฎหมายแต่ละฉบับมีรายละเอียดการคุ้มครองดังนี้¹¹

1) พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

กฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ในการที่จะกระทำการใด ๆ ต่องานที่ตนได้สร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ งานวรรณกรรม งานนาฏกรรม

¹⁰ จักรกฤษณ์ ควรพจน์, ทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2547), หน้า 17.

¹¹ ปภาศรี บัวสวรรค์, เรื่องเดิม, หน้า 7-8.

งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม งานโสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์ งานสิ่งบันทึกเสียง และงานแพร่เสียงแพร่ภาพ

2) พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522

กฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ประดิษฐ์หรือผู้ทรงสิทธิบัตรในการที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในสิ่งประดิษฐ์หรือแบบผลิตภัณฑ์ที่ตนเองเป็นผู้คิดค้นขึ้น ทำขึ้นสำหรับการขอรับสิทธิบัตรนั้น

3) พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534

กฎหมายคุ้มครองเจ้าของเครื่องหมายการค้าตามที่กฎหมายกำหนด คือ เครื่องหมาย ที่ใช้หรือจะใช้เป็นเครื่องหมายที่เกี่ยวข้องกับสินค้า เพื่อแสดงว่าสินค้านั้น ๆ มีผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าโดยการทำขึ้น และทำการค้าขายสินค้านั้น หรือ เป็นผู้เสนอขายและทำให้ผู้บริโภคสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างสินค้าต่างเจ้าของกัน

4) พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545

เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองข้อมูลการค้า ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป หรือยังเข้าถึงไม่ได้ในหมู่บุคคลซึ่งโดยปกติแล้วต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลดังกล่าว โดยเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เนื่องจากการที่ข้อมูลนั้นเป็นความลับและเป็นข้อมูลที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าได้ใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อรักษาไว้เป็นความลับ

5) พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2543

กฎหมายคุ้มครองผู้ออกแบบผังภูมิที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นเองและไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในอุตสาหกรรมวงจรรวม และแบบผังภูมิที่ผู้ออกแบบได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยนำเอาชิ้นส่วน ส่วนเชื่อมต่อแบบผังภูมิหรือวงจรรวมอันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในอุตสาหกรรมวงจรรวมมาจัดวางใหม่ ในลักษณะที่ทำให้เกิดเป็นแบบผังภูมิที่ไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในอุตสาหกรรมวงจรรวม

6) พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546

กฎหมายให้ความคุ้มครองแก่ชุมชนผู้ผลิตสินค้าเพื่อบ่งบอกว่าสินค้ามาจากแหล่งภูมิศาสตร์ที่มีชื่อเสียงและมีลักษณะเฉพาะ เป็นการส่งเสริมรักษามรดกทางภูมิปัญญาและมาตรฐานการผลิต และเป็นเครื่องมือในการเพิ่มขีดความสามารถในการ

แข่งขันทางการค้า ซึ่งสินค้าที่จะได้รับความคุ้มครองต้องอาศัยแหล่งภูมิประเทศหรือภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะในการผลิตสินค้า จนกระทั่งได้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการในเชิงเศรษฐกิจเป็นการทั่วไป เช่น ไข่เค็มไชยา มะขามหวานเพชรบูรณ์ ไวน์ภูเรือ หมูย่างเมืองตรัง ฯลฯ เป็นต้น

3. ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตร

การคุ้มครองสิทธิบัตรมีวิวัฒนาการประวัติความเป็นมาซึ่งเกิดขึ้นจากต่างประเทศเป็นครั้งแรก เมื่อประเทศไทยมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศเป็นเหตุให้ต้องมีการเสนอกฎหมายด้านการคุ้มครองสิทธิบัตร เป็นลำดับ ซึ่งจะกล่าวดังต่อไปนี้

3.1 ความเป็นมาการคุ้มครองสิทธิบัตรในต่างประเทศ

ประวัติความเป็นมาของกฎหมายสิทธิบัตรต่างประเทศในด้านการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร มีลำดับความเป็นมาดังต่อไปนี้

กฎหมายสิทธิบัตร เป็นกฎหมายที่เกิดจากแนวคิดที่จะให้ความคุ้มครอง ในสิ่งประดิษฐ์ ที่ผู้ประดิษฐ์ได้คิดค้น ด้วยความคิด สติปัญญา ท่วงท่า วิริยะ อุตสาหะ โดยรัฐเป็นผู้ออกหนังสือสำคัญให้ (Letter Patent) ซึ่งถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐกับผู้ประดิษฐ์คิดค้น โดยรัฐตรากฎหมายออกมาใช้เพื่อให้ความคุ้มครอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับการเปิดเผยสาระสำคัญโดยละเอียดในสิ่งประดิษฐ์ที่ไม่มีผู้ใดทราบมาก่อนต่อสาธารณชน และถือว่าสิ่งที่ได้เปิดเผยนั้นเป็นสมบัติของส่วนรวมที่ทุกคนมีสิทธิที่จะนำมาศึกษา วิจัยหรือเขียนในสิ่งที่ได้ค้นพบนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิทธิของผู้ทรงสิทธิในสิทธิบัตรก็คือการใช้งาน การผลิตสิ่งประดิษฐ์ตามข้อถือสิทธิ (Patent Claim) ที่ระบุในหนังสือสำคัญเท่านั้น ความคิดที่จะให้ความคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์นั้นเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอริสโตเติล โดยรัฐได้ให้สิทธิในการผูกขาดบางอย่างแก่คนในรัฐ ต่อมาในสมัยอาณาจักรโรมัน ในสมัยจักรพรรดิซิวโน ได้ออกกฎหมายยกเลิกการผูกขาดทำให้มีการพัฒนาทางความคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์ จนพัฒนามาเป็นระบบกฎหมาย

สิทธิบัตร¹² ในหนังสือ “Politic” ของอริสโตเติลซึ่งเขียนเมื่อ 347 ปีก่อนคริสตกาล ได้กล่าวถึงการที่นครต่าง ๆ ให้สิทธิพิเศษหรือสิทธิผูกขาดแก่บุคคลในการดำเนินกิจการค้าขายสินค้า วิธีการดังกล่าวได้แพร่หลายทั้งในกรีก โรม และอียิปต์ และเท่าที่มีหลักฐานก็ปรากฏว่าได้มีการให้สิทธิพิเศษรูปของสิทธิบัตรมาตั้งแต่ช่วงสมัยกลางแล้ว (ค.ศ. 1019-1993) ซึ่งเป็นไปในลักษณะของสิทธิพิเศษที่พระราชทานโดยกษัตริย์ (Royal Prerogative or Grant) ส่วนใหญ่เป็นสิทธิบัตรที่ออกให้สำหรับเทคโนโลยีใหม่ในสมัยนั้น เช่น กังหันลม เครื่องจักรทอผ้า วิธีการต่อเรือและการทำเหมืองแร่ เป็นต้น¹³

นครเวนิซถือเป็นศูนย์กลางทางการค้าในสมัยกลางและนับว่าเป็นนครที่มีการใช้กฎหมายสิทธิบัตรเป็นแห่งแรกของโลก¹⁴ กฎหมายสิทธิบัตรที่เป็นลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของสาธารณรัฐเวนิซ ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2017 กฎหมายดังกล่าวบัญญัติให้ผู้ที่ได้มาผลิตสินค้าใหม่ เป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิตและจำหน่ายสินค้านั้น และมีบทบังคับและลงโทษผู้ละเมิดสิทธิของเจ้าของสิทธิดังกล่าวในปี ค.ศ. 1341 ได้ให้ความคุ้มครองโรงงานทำแป้ง โรงงานผลิตไหม ตลอดจนระบบการชลประทานเพื่อนำน้ำไปใช้ในการเพาะปลูก การคุ้มครองนี้ขยายไปถึงการคุ้มครองต่างชาติที่มีความรู้ความสามารถ และนำวิทยาการที่เจริญก้าวหน้าเข้ามาในประเทศ เช่น ในปี ค.ศ. 1443 ประชาชนชาวฝรั่งเศสได้ออกสิทธิเป็นเวลา 20 ปี เกี่ยวกับการก่อสร้างโรงงานผลิตแป้งในเวนิซ และหมู่บ้านใกล้เคียงนอกจากนี้ยังได้ให้ความคุ้มครองการผลิตเตาอบสำหรับใช้ในการย้อมสี ซึ่งสามารถทำให้ประหยัดเชื้อเพลิงได้ประมาณครึ่งหนึ่งเมื่อเทียบกับเตาเผาแบบเก่า ในปี ค.ศ. 1471 สภาสูงแห่งสาธารณรัฐเวนิซ (Republic of Venice) ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสิทธิบัตรเพื่อส่งเสริมการคิดค้นวิทยาการใหม่ ๆ ขึ้น

¹²นิวัฒน์ มีลาภ, กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายลิขสิทธิ์พร้อมด้วย พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ร.บ. สิทธิบัตร และพ.ร.บ. เครื่องหมายการค้า (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532), หน้า 203.

¹³ยรรยง พวงราช, สิทธิบัตร: กฎหมายและวิธีปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิชการพิมพ์, 2533), หน้า 5.

¹⁴นิวัฒน์ มีลาภ, เรื่องเดิม, หน้า 203.

ภายในประเทศ พระราชบัญญัติสิทธิบัตรฉบับวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1474 นับว่าเป็นกฎหมายสิทธิบัตรที่มีความสมบูรณ์ฉบับแรก ทั้งนี้ก็เพราะว่าได้มีการกำหนดระยะเวลาแห่งการคุ้มครองเป็นเวลา 10 ปี มีการกำหนดบทลงโทษเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิบัตร โดยกำหนดค่าปรับและให้ทำลายสิ่งประดิษฐ์ขึ้นโดยละเมิดสิทธิบัตร นอกจากนี้พระราชบัญญัติยังได้กำหนดเงื่อนไขว่าต้องเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ที่มีไม่เคยมีผู้ใดประดิษฐ์ขึ้น หรือนำเข้ามาในประเทศมาก่อน และต้องไม่เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ได้มีการยื่นขอรับสิทธิบัตรไว้ก่อนแล้ว ซึ่งต่อมาได้มีการออกสิทธิบัตรให้แก่กาลิเลโอ (Galileo) ในปี ค.ศ. 1594 ในการประดิษฐ์เครื่องระบายน้ำที่นำมาใช้ในระบบชลประทาน

ประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่ริเริ่มระบบสิทธิบัตรสมัยใหม่ ได้มีการให้สิทธิบัตรมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1331 โดยกษัตริย์อังกฤษจะออกเอกสารปิดผนึกที่ให้สิทธิผูกขาดในการจำหน่ายสินค้ามีกำหนดเวลาอันจำกัดให้แก่บุคคลที่ได้้นำการประดิษฐ์เข้ามาใช้งานในประเทศ โดยเอกสารดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า “Letters Patent” เอกสารสิทธิบัตรฉบับแรกที่มีชื่อเสียงมาก ได้แก่ สิทธิบัตรที่ออกให้แก่ Johannes Kempe of Flanders เพื่อเป็นการตอบแทนการจัดตั้งอุตสาหกรรมทอผ้าขึ้นในประเทศอังกฤษ อาจกล่าวได้ว่า ระบบสิทธิบัตรของอังกฤษในสมัยนั้นมีลักษณะเป็นสิทธิบัตรในการนำเข้า (Patent of Importation) ที่มีเจตนารมณ์เพื่อจูงใจให้มีการนำเข้าเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยผู้นำเข้าจะได้รับสิทธิบัตรภายใต้เงื่อนไขว่าผู้นำเข้าจะต้องนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยผู้นำเข้าจะได้รับสิทธิบัตรภายใต้เงื่อนไขว่าผู้นำเข้าจะต้องนำเอาเทคโนโลยีนั้นไปใช้งานในประเทศเป็นเวลาพอสมควร และจะต้องถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีที่มีการนำเข้านั้นให้แก่บุคคลที่สนใจด้วย ราชสำนักของประเทศอังกฤษได้ออกสิทธิบัตรการประดิษฐ์ในวิธีแบบใหม่ของการทำกระจกสี (Stained Glass) ให้แก่ John of Utyman ในปี ค.ศ. 1449 ต่อมาได้มีการนำเอาสิทธิบัตรไปใช้ในทางที่มีขอบ เนื่องจากกษัตริย์อังกฤษได้ใช้สิทธิบัตรเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์และรายได้ ด้วยการให้สิทธิผูกขาดแก่บุคคลที่สนิทสนม และให้สิทธิบัตรแก่บุคคลที่เสนอผลประโยชน์ให้เป็นการตอบแทนและเนื่องจากการที่มีการใช้พระราชอำนาจไปในทางที่มีขอบดังกล่าว รัฐสภาอังกฤษจึงได้ออกกฎหมายว่าด้วยการผูกขาดทางการค้า

(The Statute of Monopoly) ในปี ค.ศ. 1623 ซึ่งมีผลใช้บังคับภายหลังจากที่ได้รับการลงพระปรมาภิไธยในปีถัดมา ซึ่งมีสาระสำคัญในมาตรา 6 กำหนดให้สิทธิผูกขาดเป็นเวลา 14 ปี แก่เจ้าของการประดิษฐ์ที่ใหม่และเป็นประโยชน์

กฎหมายว่าด้วยการผูกขาดทางการค้านี้ถือเป็นจุดเริ่มต้น และเป็นแบบอย่างของระบบสิทธิบัตรสมัยใหม่ โดยถือว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิของปัจเจกชน และมีการคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณชน ในขณะเดียวกันเจตนารมณ์สำคัญของกฎหมายฉบับดังกล่าว หาใช่เพื่อให้ความคุ้มครองผู้เป็นเจ้าของเทคโนโลยีไม่ หากแต่เพื่อสนับสนุนนโยบายของประเทศในด้านเศรษฐกิจ โดยใช้สิทธิบัตรเป็นเครื่องมือส่งเสริมให้เกิดความเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรมและเกิดการจ้างงานในประเทศ กฎหมายนี้เป็นกฎหมายฉบับแรกที่รับรองการใช้สิทธิแก่ “ผู้ประดิษฐ์ที่แท้จริงและผู้ประดิษฐ์รายแรก” (True and First Inventor) และเป็นครั้งแรกที่มีการกำหนดระยะเวลาให้สิทธิผูกขาดที่ชัดเจนภายหลังจากที่กฎหมายว่าด้วยการผูกขาดทางการค้ามีผลบังคับใช้ในประเทศอังกฤษ แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์ เพื่อส่งเสริมการคิดค้นและการพัฒนาทางอุตสาหกรรม ก็ได้แพร่หลายออกไปสู่ประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ โดยประเทศส่วนใหญ่ในทวีปยุโรปได้เริ่มนำกฎหมายสิทธิบัตรมาใช้ในช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ การบังคับใช้กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศเบลเยียมในปี ค.ศ. 1817 กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศเยอรมนี ในปี ค.ศ. 1877 กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศเนเธอร์แลนด์ในปี ค.ศ. 1910 และกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1844 ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 บรรดาประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกเกือบทุกประเทศ ต่างก็ได้บังคับใช้กฎหมายสิทธิบัตรเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ประดิษฐ์และเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางอุตสาหกรรมของประเทศ

ประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐสภาสหรัฐฯ ได้ผ่านกฎหมายสิทธิบัตรฉบับแรก ในปี ค.ศ. 1790 โดยกฎหมายของสหรัฐอเมริกา มีเจตนารมณ์ 2 ประการคือ ประการแรก เพื่อให้การรับรองสิทธิของผู้ประดิษฐ์ และประการที่สอง ส่งเสริมความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวิทยาการ ตามมาตรา 8 ของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีแนวความคิดในการต่อต้านอิทธิพลของอังกฤษรวมถึงหลัก

กฎหมายของอังกฤษด้วย ภายหลังจากที่มีการประกาศอิสรภาพจากประเทศอังกฤษแล้ว ได้นำหลักการอันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรตามกฎหมายอันมีรากฐานมาจากกฎหมายฉบับนี้¹⁵ มลรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาได้ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์ตั้งแต่วัยที่ยังเป็นอาณานิคมของอังกฤษอยู่โดยใช้แบบของอังกฤษ บางรัฐได้ออกกฎหมายสิทธิบัตรของตนเอง เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็ได้ให้อำนาจแก่สภาองเกรสในการออกกฎหมายให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประพันธ์และผู้ที่ได้ทำการประดิษฐ์ สภาองเกรสได้ออกกฎหมายฉบับแรกในปี ค.ศ. 1790 พร้อมจัดตั้งหน่วยงานของรัฐบาลเพื่อรับผิดชอบในการบริหารงานตามกฎหมายดังกล่าวขึ้น หลังจากนั้นก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรมาโดยตลอด สิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกา ฉบับแรกเป็นเรื่องของการผลิตและสกัดยา สิทธิบัตรฉบับแรกที่ว่านี้ ลงนามโดย ประธานาธิบดี จอร์จ วอชิงตัน ประธานาธิบดีคนแรกของสหรัฐอเมริกา ออกให้ วันที่ 13 กรกฎาคม ปี ค.ศ. 1790 (พ.ศ. 2333) ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกของประเทศไทย เป็นสิทธิบัตรที่มอบให้แก่ นายแซมมวล ฮอบกินส์ ซึ่งสามารถสกัดเกลือเยวเคษา ที่เรียกว่า โพแทสเซียมคาร์บอเนต จากจีไถ้วัตถุดิบ โดยประดิษฐ์เครื่องมือเตาเผาและตำแดงกรรมวิธีละลาย ด้มและทำให้ตกตะกอน ซึ่งอันที่จริงกรรมวิธีดังกล่าวก็เป็นที่ทราบและปฏิบัติโดยชนชาติอื่นต่าง ๆ ในอดีตอยู่แล้ว สิทธิบัตรนี้มีอายุคุ้มครองสิบสี่ปีระบบสิทธิบัตรของสหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนาและมีประสิทธิภาพสูงสุดในโลกประเทศหนึ่ง

ประเทศญี่ปุ่น ระบบสิทธิบัตรของญี่ปุ่นได้มีการพัฒนามากกว่า 100 ปีแล้ว โดยได้มีการออกประกาศใช้กฎหมายสิทธิบัตรฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2414 กฎหมายดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากนายยูคิชิ ฟูกุซาวา ซึ่งเป็นนักคิดและนักการศึกษาในสมัยเมจิ การพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้อาศัยระบบสิทธิบัตรเป็นพื้นฐานมาโดยตลอด นายซาคิชิ โตโยตะ เจ้าของผู้ก่อตั้งบริษัทโตโยต้าได้เริ่มก่อตั้งอุตสาหกรรมรถยนต์โดยอาศัยทุนจากการขายสิทธิบัตรเกี่ยวกับหูกทอผ้าซึ่งเขาประดิษฐ์ขึ้นเองให้บริษัทอังกฤษ

¹⁵ไชยยศ เหมะรัชตะ, ลักษณะของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545), หน้า 126-128.

เป็นเงิน 100,000 ปอนด์ อุตสาหกรรมอื่น ๆ ของญี่ปุ่นมักจะมีวิวัฒนาการทำนองเดียวกัน ญี่ปุ่นได้พัฒนาสิทธิบัตรมาโดยตลอด ปัจจุบันนับได้ว่ามีความทัดเทียมกับระบบสิทธิบัตรแห่งยุโรป ปัจจุบันกฎหมายสิทธิบัตรการประดิษฐ์ ที่ให้ความคุ้มครอง คือ กฎหมายฉบับที่ 121 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2505 ซึ่งต่อมาได้มีการแก้ไขหลายครั้ง ได้แก่ กฎหมายฉบับที่ 140 และ 160 ในปีพ.ศ. 2505 กฎหมายฉบับที่ 148 ในปีพ.ศ. 2508 กฎหมายฉบับที่ 98 และ 111 ในปี พ.ศ. 2509 กฎหมายฉบับที่ 91 ในปีพ.ศ. 2513 กฎหมายฉบับที่ 42 และ 96 ในปี พ.ศ. 2514 กฎหมายฉบับที่ 10 ในปีพ.ศ. 2516 กฎหมายฉบับที่ 46 ในปี พ.ศ. 2518 กฎหมายฉบับที่ 27 และ 30 ในปีพ.ศ. 2521 กฎหมายฉบับที่ 45 ในปี พ.ศ. 2524 กฎหมายฉบับที่ 83 ในปี พ.ศ. 2525 กฎหมายฉบับที่ 78 ในปี พ.ศ. 2526 กฎหมายฉบับที่ 23 และ 24 .ในปีพ.ศ. 2527 กฎหมายฉบับที่ 41 ในปี พ.ศ. 2528 กฎหมายฉบับที่ 27 ในปี พ.ศ. 2530 กฎหมายฉบับที่ 91 ในปี พ.ศ. 2531 กฎหมายฉบับที่ 30 ในปี พ.ศ. 2533 กฎหมายฉบับที่ 41 และ 220 ในปี พ.ศ. 2542

ประเทศเยอรมนี ประเทศเยอรมนีหลังจากมีการรวมตัวกันในปี ค.ศ. 1871 แล้ว จึงได้มีการพัฒนากฎหมายสิทธิบัตรขึ้น และได้ประกาศใช้กฎหมายสิทธิบัตรในปี ค.ศ. 1877 และได้มีการแนะนำระบบใหม่มาใช้ โดยภายหลังจากการตรวจสอบเนื้อหาแล้ว ก็จะมีการประกาศโฆษณาการประดิษฐ์ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ และเปิดโอกาสให้บุคคลที่ 3 ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้าม ได้มีการโต้แย้งการได้รับสิทธิบัตรตามที่ได้ประกาศโฆษณาการประดิษฐ์ไว้

ประเทศสหภาพโซเวียตการคุ้มครองด้านสิทธิบัตรได้มีมาตั้งแต่สมัยที่มีการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีกฎหมายสิทธิบัตรฉบับปี พ.ศ. 2439 ต่อมาในช่วงที่สงครามการปฏิวัติจะสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2462 เลนินได้ลงนามในกฎหมายแห่งสภาประชาชนว่าด้วยการประดิษฐ์ (Statute of the Council of People's Commissars Concerning Inventions) ซึ่งกำหนดว่ารัฐมีหน้าที่ที่จะต้องคุ้มครองและใช้ผลงานในด้านการประดิษฐ์คิดค้นให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวมมากที่สุด กฎหมายสิทธิบัตรของโซเวียตได้มีการประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. 2516 และได้กลายเป็นแม่แบบของกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ เช่น เยอรมันตะวันออก

ฮังการี และเช็กโกสโลวาเกีย เป็นต้น ระบบสิทธิบัตรของสหภาพโซเวียตนับได้ว่าเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพมากเช่นเดียวกัน¹⁶

3.2 ความเป็นมาการคุ้มครองสิทธิบัตรในประเทศไทย

ประวัติความเป็นมาของกฎหมายสิทธิบัตรในประเทศไทย การออกกฎหมายสิทธิบัตรในประเทศไทยได้มีความพยายามที่จะออกกฎหมายดังกล่าวมานานแล้ว เชื่อว่ามีการเสนอร่างกฎหมายสิทธิบัตรช่วงเดียวกับกฎหมายเครื่องหมายการค้า มีหลักฐานปรากฏร่างกฎหมายสิทธิบัตรเป็นภาษาอังกฤษชื่อว่า “Law on Patents” ลงวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 หลังจากนั้น ในสมัยพระยาโกมารกุลมนตรี อธิบดีกรมทะเบียนการค้าคนแรกได้ยกร่างกฎหมายสิทธิบัตรขึ้นในปี พ.ศ. 2468 แต่ไม่มีการดำเนินการเกี่ยวกับการร่างกฎหมายดังกล่าวแต่อย่างใด หลังจากนั้นก็ได้มีการยกร่างกฎหมายสิทธิบัตรมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัฐบาลของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กระทรวงพาณิชย์ (ในขณะนั้นเรียกว่ากระทรวงเศรษฐกิจ) ได้เตรียมงานและวางโครงการที่จะนำระบบสิทธิบัตรมาใช้อย่างเต็มที่ เช่น มีการจัดตั้งสถานที่ทำงาน แบ่งส่วนราชการและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ จัดหาเอกสารสิทธิบัตรต่างประเทศ และจัดหาผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคจากต่างประเทศมาช่วยวางแผนการปฏิบัติงาน เป็นต้น ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้มีการเสนอร่างกฎหมายต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งทำหน้าที่รัฐสภาเป็นครั้งแรกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 ปรากฏว่าได้มีการคัดค้านจากสมาชิกสภาว่ากฎหมายดังกล่าวอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ และอาจมีปัญหาในด้านความพร้อมในการปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ถอนร่างกฎหมายดังกล่าวไปพิจารณาใหม่ ในพ.ศ. 2521 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้เสนอร่างกฎหมายสิทธิบัตรต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2521 ได้ลงมติให้ประกาศใช้เป็นกฎหมาย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าวครั้งแรกโดย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร(ฉบับที่2) พ.ศ. 2535 (ประกาศในราชกิจจา-

¹⁶บรรยง พงราช, คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร, หน้า 17-18.

นุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 34 ลงวันที่ 3 เมษายน 2535) ซึ่งได้มีการปรับปรุงแก้ไข บทบัญญัติบางมาตราในพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 เช่น การยกเลิกบทบัญญัติ ข้อยกเว้นไม่ให้สิทธิบัตรการคิดค้นยา รวมทั้งขยายขอบเขตการคุ้มครองอาหารและ เครื่องจักรทางเกษตร และการขยายระยะเวลาคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ จากเดิม ซึ่งกำหนดไว้เพียง 15 ปี เป็น 20 ปี¹⁷

ในปี พ.ศ. 2542 ประเทศไทยได้ประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 22ก ลงวันที่ 31 มีนาคม 2542) ซึ่งเป็นผลจากการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัยที่นานาประเทศได้ทำ การตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า หรือ TRIPs (Agreement on Trade-related Aspects of intellectual Property Rights) และได้มีการจัดตั้งองค์การ การค้าโลกและมีผลบังคับใช้ ทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นภาคีสมาชิกองค์การการค้าโลก มีพันธกรณีที่จะต้องออกกฎหมายอนุวัติการให้สอดคล้องกับความตกลงดังกล่าว เพื่อให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยได้มีการยกเลิก บทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการสำหรับสิทธิบัตรยา และแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับการ ขอรับและออกสิทธิบัตรการประดิษฐ์ รวมถึงได้มีการเพิ่มเติมแก้ไขคุณสมบัติของ บุคคลซึ่งจะขอรับสิทธิบัตรได้ตามบทบัญญัติว่าด้วยอนุสิทธิบัตร (Petty Patents) ซึ่งให้ การคุ้มครองการประดิษฐ์ที่มีเทคโนโลยีไม่ถึงขนาดที่จะได้รับสิทธิบัตร อันจะทำให้เป็น ประโยชน์ต่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้สูงขึ้นและแพร่หลายยิ่งขึ้น¹⁸

¹⁷ ยรรยง พวงราช, คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร, หน้า 19.

¹⁸ ไชยยศ เหมะรัชตะ, เรื่องเดิม, หน้า 126-128.

4. ความหมายของสิทธิบัตร

ความหมายของสิทธิบัตรมีหลายความหมายขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการอธิบาย ความว่าจะมุ่งเน้นการให้คำนิยามไปทางใด ดังต่อไปนี้

อนุสัญญากรุงปารีส ว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (The Paris Convention for the Protection of Industrial Property 1979)

ข้อ 1 (4) สิทธิบัตร หมายความว่ารวมถึง สิทธิบัตรอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ที่กฎหมายของประเทศภาคีแห่งสหภาพรับรอง เช่น สิทธิบัตรการนำเข้า สิทธิบัตรการปรับปรุง สิทธิบัตรและหนังสือรับรองการปรับปรุงการประดิษฐ์เพิ่มเติม เป็นต้น¹⁹

สิทธิบัตร (Patent) หมายถึง สิทธิเด็ดขาด (Exclusive Right) ที่กฎหมายให้แก่ผู้ประดิษฐ์ ในอันที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เป็นผลจากความคิดสร้างสรรค์ของเขา ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ นอกจากนี้สิทธิบัตรยังหมายถึงตราสารหรือเอกสารที่ออกโดยรัฐบาลเพื่อให้สิทธิอำนาจหรือการอนุญาตเด็ดขาดแก่ผู้หนึ่งผู้ใดที่จะผลิตใช้และขายการประดิษฐ์ใหม่ ๆ ของตน สิทธิบัตร จึงมีความหมายเป็นสองนัย กล่าวคือ หมายถึงสิทธิแต่ผู้เดียวในการทำประโยชน์ (Exclusive Right of Exploitation) เกี่ยวกับการประดิษฐ์ของตนที่กฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศจะได้กำหนดไว้ประการหนึ่ง และหมายถึงตราสาร เอกสารหรือหนังสือสำคัญที่รับรองสิทธิในการประดิษฐ์หรือออกแบบผลิตภัณฑ์อีกประการหนึ่ง เมื่อนำความหมายทั้งสองนัยดังกล่าวมาผนวกกัน สามารถให้คำจำกัดความของคำว่าสิทธิบัตรได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าหมายถึง เอกสารซึ่งออกให้โดยหน่วยงานของรัฐ ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของการประดิษฐ์และก่อให้เกิดสิทธิของการหาประโยชน์ตามขอบเขตที่กำหนดไว้²⁰

ความหมายของสิทธิบัตร สิทธิบัตร (Patents) เป็นสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Rights) ประเภทหนึ่งซึ่งทรัพย์สินทางปัญญานี้หมายความว่ารวมถึงสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือสิ่งที่เป็นผลิตผลจากมันสมองของมนุษย์ทุกประเภท

¹⁹นิวัฒน์ มีลาภ, เรื่องเดิม, หน้า, 110.

²⁰ไชยยศ เหมะรัชตะ, เรื่องเดิม, หน้า 121.

รวมทั้งการประดิษฐ์ (Inventions) การออกแบบ (Designs) เครื่องหมายที่ใช้กับสินค้าและบริการ (Trade and Service Marks) การแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Ideas) เป็นต้น กล่าวโดยทั่วไปทรัพย์สินทางปัญญานั้นอาจจำแนกออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ สิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property Rights) และลิขสิทธิ์ (Copyrights) โดยสิทธิบัตรได้ถูกจัดอยู่ในประเภทสิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับเครื่องหมายการค้าและการออกแบบทางอุตสาหกรรม

สำหรับความหมายของสิทธิบัตรนั้น ในเบื้องต้นมีข้อสังเกตว่า อนุสัญญากรุงปารีส (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) และความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้ารวมทั้งการค้าสินค้าปลอมแปลง (Agreement on Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights, Including Trade in Counterfeit Goods) ซึ่งเป็นกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิทธิบัตรมิได้ให้คำนิยามของคำว่าสิทธิบัตรไว้ โดย มาตรา 1 (4) ของอนุสัญญาปารีส เพียงแต่บัญญัติว่า “สิทธิบัตร หมายรวมถึงสิทธิบัตรทางอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ได้รับการยอมรับตามกฎหมายของรัฐภาคีของสหภาพ เช่น สิทธิบัตรในการนำเข้า สิทธิบัตรในการปรับปรุง สิทธิบัตรหรือประกาศนียบัตรที่ออกให้แก่การทำให้การประดิษฐ์ดีขึ้น เป็นต้น”

งานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของกฎหมายสิทธิบัตร ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีไปยังประเทศกำลังพัฒนาขององค์การสหประชาชาติ ได้ให้คำจำกัดความของสิทธิบัตรไว้ว่า “สิทธิพิเศษตามกฎหมายที่รัฐบาลออกให้แก่ผู้ประดิษฐ์ และบุคคลอื่นซึ่งได้รับสิทธิมาจากผู้ประดิษฐ์ในอันที่จะกีดกันผู้อื่นมิให้ทำการผลิต ใช้ หรือขายผลิตภัณฑ์ภายใต้สิทธิบัตร หรือมิให้ใช้กรรมวิธีภายใต้สิทธิบัตร ภายในระยะเวลาอันมีกำหนดเมื่อระยะเวลาของการให้สิทธิพิเศษได้สิ้นสุดลงแล้ว การประดิษฐ์ตามสิทธิบัตรก็จะตกเป็นสาธารณสมบัติที่ประชาชนทั่วไปสามารถนำไปใช้ได้”²¹

²¹ จักรกฤษณ์ คอวพจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์, หน้า 8-9.

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ได้ให้คำนิยามของสิทธิบัตรว่า หมายถึง “สิทธิตามกฎหมายซึ่งออกโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ให้แก่บุคคลซึ่งได้ยื่นคำขอรับสิทธิ และได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้ โดยสิทธินี้จะให้อำนาจบุคคลดังกล่าวที่จะกีดกันผู้อื่นมิให้กระทำการบางอย่างที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์ภายใต้กำหนดเวลาอันจำกัด”²²

“คำนิยามที่ได้ให้โดยองค์การสหประชาชาติ และองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกดังกล่าวได้เน้นว่า สิทธิบัตรเป็นสิทธิตามกฎหมายประเภทหนึ่ง ส่วนคำนิยามที่ต่างออกไปก็คือ คำนิยามที่ให้โดยคณะกรรมการการศึกษาแบบสิทธิบัตรของประเทศอังกฤษ โดยคณะกรรมการดังกล่าวได้ให้คำจำกัดความของสิทธิบัตรว่า “เอกสารที่ออกโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ซึ่งเอกสารดังกล่าวจะให้อำนาจผู้ทรงสิทธิบัตรในอันที่จะดำเนินคดีต่อการกระทำ ที่เป็นการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์โดยปราศจากอำนาจอันเป็นการละเมิดสิทธิ”

คำว่า “สิทธิบัตร” (Patent) มีความหมายสองประการดังนี้

ความหมายที่ 1 พระราชบัญญัติสิทธิบัตร มาตรา 3 บัญญัติว่า “สิทธิบัตร” หมายความว่า “หนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนดไว้ในหมวด 2 และหมวด 3 แห่งพระราชบัญญัตินี้” ความหมายตามนัยนี้ เป็นความหมายตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไปมุ่งถึงรูปแบบของการให้คุ้มครองสิทธิตามกฎหมายในลักษณะที่เป็นเอกสารสิทธิชนิดหนึ่ง ทำนองเดียวกับโฉนดที่ดิน นอกจากนี้ ความหมายตามนัยดังกล่าวครอบคลุมถึงอนุสิทธิบัตร (Petty Patent) ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ด้วย

ความหมายที่ 2 สิทธิบัตร หมายถึง ลักษณะของการคุ้มครอง คือสิทธิพิเศษที่กฎหมายบัญญัติให้เจ้าของสิทธิบัตรมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวหรือสิทธิเด็ดขาด (Exclusive Right) ในการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับสิทธิบัตรนั้น เช่น การผลิตและการขายผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรมีไว้เพื่อขาย โดยสิทธิเด็ดขาดดังกล่าวจะให้อำนาจผู้ทรงสิทธิในการกีดกันและหวงห้ามมิให้บุคคลอื่นกระทำการแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยมีได้รับอนุญาต

²² จักรกฤษณ์ ควรพจน์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

ใช้สิทธิตามสิทธิบัตรหรือการโอนสิทธิบัตรเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นต้น สิทธิดังกล่าวมีอยู่เพียงชั่วระยะเวลาอันจำกัดเท่าที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น สิทธิบัตรการประดิษฐ์ได้รับการคุ้มครอง 20 ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร ส่วน สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครอง 10 ปี นับแต่วันขอรับสิทธิบัตร อนุสิทธิบัตรมีอายุ 6 ปี ต่ออายุได้ 2 ครั้ง มีกำหนดคราวละ 2 ปี สิทธิดังกล่าวจะหมดไปเมื่อระยะเวลาสิ้นสุดลง ทำให้สิ่งนั้นกลายเป็นสาธารณะสมบัติ (Public Domain) ซึ่งประชาชนทั่วไปมีสิทธิใช้การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทนใด ๆ หลักการที่สำคัญประการหนึ่งคือการได้มาซึ่งความคุ้มครองจะต้องเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ประสงค์จะได้รับความคุ้มครองนั้นเป็นการตอบแทนกับสิทธิพิเศษดังกล่าวด้วย²³ จากคำนิยามที่อาจสรุปได้ว่า สิทธิบัตรนั้นมีความหมายเป็นสองนัย ในความหมายอย่างแคบ สิทธิบัตรหมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้แก่ปัจเจกชน เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งตามความหมายนี้สิทธิบัตรจะมีลักษณะเป็นเอกสารสิทธิประเภทหนึ่ง ในอีกแง่หนึ่ง สิทธิบัตรในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายที่รัฐออกให้แก่บุคคลที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรและได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด โดยสิทธิเด็ดขาดดังกล่าวจะให้อำนาจผู้ทรงสิทธิ ที่จะกีดกันและหวงห้ามบุคคลอื่นมิให้กระทำการแสวงหาประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดจากการประดิษฐ์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต ขาย จำหน่าย นำเข้า หรือใช้ประโยชน์ทางพาณิชย์ในลักษณะอื่น โดยปราศจากความยินยอมของผู้ทรงสิทธิบัตร

²³ บรรยง พงราช, คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร, หน้า 14.

5. ระบบการจดทะเบียนสิทธิบัตร

ระบบการรับจดทะเบียนสิทธิบัตร (The System of Granting patents) ปัจจุบันมีระบบที่ใช้การจดทะเบียนสิทธิบัตรอยู่ 3 ระบบ คือ²⁴

5.1 ระบบจดทะเบียน (Registration System)

เป็นระบบที่มีการจดทะเบียนโดยมิได้มีการตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของการประดิษฐ์ว่าครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ของการขอรับสิทธิบัตรแต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารคำขอที่ยื่นมาว่าครบถ้วนหรือไม่เท่านั้น ซึ่งหากเอกสารคำขอครบถ้วนก็สามารถรับจดทะเบียนสิทธิบัตรนั้นได้ทันที จึงทำให้การขอรับสิทธิบัตรระบบนี้มีความสะดวก รวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่ก็มีข้อเสียคือไม่สามารถสร้างความแน่นอนให้แก่ผู้ที่ได้รับสิทธิบัตรได้ เพราะอาจมีกรณีเกิดข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิบัตรที่ขอรับได้ ซึ่งหากเกิดข้อโต้แย้งกันแล้วผู้ขอรับสิทธิบัตรหรือผู้แทนต้องเป็นผู้ทำหน้าที่เสนอหลักฐานความใหม่และความสมบูรณ์ของสิ่งประดิษฐ์โดยศาลเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด

เหตุผลที่บางประเทศใช้ระบบจดทะเบียนเพราะไม่ต้องรับภาระในการเก็บเอกสารคำขอต่าง ๆ และไม่จำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ ความสามารถและคุณสมบัติเป็นการเฉพาะ อีกทั้งเป็นการป้องกันการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าพนักงานตรวจสอบสิทธิบัตรอีกด้วย

5.2 ระบบตรวจสอบ (Examination System)

เป็นระบบที่จะต้องมีการตรวจสอบถึงความสมบูรณ์ถูกต้องของสิ่งประดิษฐ์ก่อนออกหนังสือสำคัญเพื่อคุ้มครองสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งระบบนี้มีขั้นตอนที่ยาวนานและอาจต้องใช้ระยะเวลานานถึง 2-3 ปี และมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการค่อนข้างมาก แต่

²⁴อาวีพรรณ จงประกิตพงศ์, สารานุกรมทรัพย์สินทางปัญญาเล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์, 2551), หน้า 10-12.

การออกสิทธิบัตรตามระบบนี้จะมีความถูกต้องสมบูรณ์ และสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ขอรับสิทธิบัตรได้ และหากมีการดำเนินคดีในชั้นศาลก็สามารถอ้างอิงผลการตรวจสอบดังกล่าวได้ นอกจากนี้ผู้ขอรับสิทธิบัตรในระบบนี้ยังสามารถที่จะอุทธรณ์หรือโต้แย้งการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน และสามารถแก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ในระหว่างการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ ก่อนที่จะมีการออกหนังสือสำคัญได้ ประเทศที่ใช้ระบบนี้ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา

5.3 ระบบตรวจสอบภายหลัง (Deferred Examination System)

เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบตรวจสอบทันที ที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรมาใช้ในระบบตรวจสอบในภายหลัง ซึ่งขั้นตอนของระบบนี้ คำขอรับสิทธิบัตรทุกคำขอ จะได้รับการประกาศโฆษณาตามระยะเวลาที่กำหนดไว้โดยอัตโนมัติ (18 เดือนหลังวันยื่นคำขอ) โดยจะมีการตรวจค้นและออกรายงานการตรวจค้น²⁵ (Search Report) ของคำขอนั้น ๆ ด้วย เมื่อมีรายงานการตรวจค้นแล้ว ผู้ขอรับสิทธิบัตรสามารถที่จะพิจารณาว่า จะดำเนินการในขั้นตอนต่อไปภายในระยะเวลาถึง 7 ปี และหากมิได้มีการยื่นคำขอให้ตรวจสอบในระยะเวลาดังกล่าว คำขอนั้นก็จะถูกยกเลิกไป ระบบนี้จึงช่วยให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรมีเวลาศึกษาถึงความต้องการของตลาด และต้นทุนการประดิษฐ์ว่า สูงเกินไปหรือไม่ ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้การตัดสินใจของผู้ลงทุนประดิษฐ์ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และจะทำให้ลดจำนวนปริมาณงานการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรของเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสิทธิบัตรด้วย ประเทศที่ใช้ระบบนี้ได้แก่ เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น²⁶

²⁵อาวีพรธณ จงประกิตพงศ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

²⁶นิวัฒน์ มีลาภ, เรื่องเดิม, หน้า 207.

6. วัตถุประสงค์ในการให้ความคุ้มครองด้านสิทธิบัตร

การที่รัฐให้ความคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรมของผู้ประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ เนื่องจากมีเหตุผลหรือนโยบายดังนี้²⁷

- 1) เพื่อจูงใจให้เกิดการพัฒนาและวิจยเทคโนโลยีใหม่ ๆ อันนำไปสู่การประดิษฐ์ระบบสิทธิบัตรมีวัตถุประสงค์อันเป็นการให้รางวัลแก่บุคคล ผู้ซึ่งได้เสียสละ เวลา กำลังกาย กำลังความคิด สติปัญญา เงินทุน ในการพัฒนาคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ขึ้น อันเป็นประโยชน์แก่นุชยตอบสนองความต้องการความสะดวก ความสบาย
- 2) เพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ข้อมูลความรู้และรายละเอียดของการประดิษฐ์ และการออกแบบสู่สาธารณชน การคุ้มครองผู้ทรงสิทธิบัตร ซึ่งเป็นประเภทหนึ่งของ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยระบบการจดทะเบียนนั้น กระทำโดยการรับรอง คุ้มครอง ให้เอกสิทธิแก่บุคคลดังกล่าวในการควบคุมการใช้ และ แสวงหาประโยชน์ จากผลงาน และ การประดิษฐ์ คิดค้นของตน หรือผู้ทรงเอกสิทธิ (Exclusive Right) โดยอาศัยกลไกการจดทะเบียนจากการเปิดเผยข้อมูล ความรู้ใหม่ ๆ กล่าวคือเปิดเผย เพียงใดก็ได้รับการจดทะเบียนคุ้มครองสิทธิเพียงนั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่มหาชนต่อไป เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาการคุ้มครอง ระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดปกติมักจะกำหนดไว้เป็นเวลา 20 ปี
- 3) เพื่อเป็นการตอบแทนต่อการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาจากต่างประเทศ เทคโนโลยีที่ทันสมัย มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ มีความสำคัญต่อการ เพิ่มปริมาณผลผลิต และ การสร้างความพอใจในการบริโภค ประเทศที่กำลังพัฒนาย่อม ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัยจากประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยอาศัยการนำเข้าซึ่ง เทคโนโลยีจากต่างประเทศ เหตุเพราะระดับเทคโนโลยีในประเทศ ที่เกิดจาก ความสามารถของเราเองมักจะเป็นเทคโนโลยีที่ไม่ค่อยยุ่งยากซับซ้อนมากนัก อาจจะเป็น เทคโนโลยีที่ลอกเลียนมาจากต่างประเทศ ส่วนเทคโนโลยีที่ยุ่งยากซับซ้อน ส่วนใหญ่จะ

²⁷ จักรกฤษณ์ ควรวจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์,

พื้ต่างประเทศโดยการนำเข้า หรือการถ่ายเทเทคโนโลยีผ่านโครงการความช่วยเหลือต่าง ๆ การก่อให้เกิดการใช้เทคโนโลยีไม่ได้เกิดขึ้นได้โดยง่าย เนื่องจากข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น ขาดความรู้ในวิทยาการใหม่ ๆ ทำให้ไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ขาดงบประมาณในการค้นคว้า ทดลองวิจัยต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องอาศัยพื้พการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

4) เพื่อเป็นการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติให้เข้ามาในประเทศของตน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา สร้างความมั่นใจให้แก่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาว่าจะไม่ถูกละเมิดสิทธิประโยชน์ที่เกิดจากทรัพย์สินทางปัญญาของตน ย่อมเป็นการสร้างแรงจูงใจให้แก่เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาเข้าไปลงทุนในประเทศที่ตนเห็นว่าสามารถประกอบการลงทุนได้อย่างมั่นคง อันเป็นการดึงดูดนักลงทุนต่างชาติให้เข้ามาในประเทศของตนได้ ซึ่งจะส่งผลดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ตลอดจนการสร้างงาน สร้างรายได้ ภายในประเทศ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจึงเป็นมาตรการทางนโยบายสำคัญสำหรับการส่งเสริมและการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว และเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญา

เหตุผลหรือนโยบายในการให้ความคุ้มครองด้านสิทธิบัตรดังกล่าวข้างต้น ได้มีการกล่าวถึงในการประกาศใช้ และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายสิทธิบัตรในประเทศต่าง ๆ เพียงแต่อาจเน้นความสำคัญของเหตุผลดังกล่าวแตกต่างกันไป ในปัจจุบันประเทศส่วนใหญ่ ได้เน้นให้ความสำคัญแก่วัตถุประสงค์ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยการกระตุ้นให้มีการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ และจูงใจให้มีการถ่ายเทเทคโนโลยี รวมทั้งการลงทุนจากต่างประเทศ มิได้เน้นถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรม และการให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ประดิษฐ์คิดค้นมากนัก²⁸

²⁸ ยรรยง พวงราช , คำอธิบายกฎหมายสิทธิบัตร, หน้า 21.

7. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตร

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตร มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้²⁹

7.1 ทฤษฎีสติธรรมตามธรรมชาติ (Natural Right Theory)

แนวความคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรในทฤษฎีนี้เกิดจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า บุคคลใดได้สร้างสรรค์งานหรือทำการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใดขึ้นมาได้ ผลงานทางความคิดดังกล่าว ก็ควรตกเป็นทรัพย์สินของบุคคลนั้น ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ของผู้สร้างสรรค์งานหรือผู้ประดิษฐ์คิดค้น คือการที่รัฐควรให้การคุ้มครอง เช่นเดียวกับสิทธิในทรัพย์สินอย่างอื่น ดังนั้น การที่บุคคลใดได้นำเอาความคิด ของผู้ประดิษฐ์หรือของผู้สร้างสรรค์ไปแสวงหาประโยชน์ โดยไม่ได้รับความยินยอมจาก ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์แล้ว ย่อมถือได้ว่าเป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

7.2 ทฤษฎีการให้รางวัล (Reward Theory)

การที่รัฐให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรย่อมเป็นการรับรองสิทธิของผู้ประดิษฐ์ ในการที่จะแสวงหาประโยชน์จากผลงานการประดิษฐ์นั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ประดิษฐ์ ที่ได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม ทำให้นุชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีความสะดวกสบายและความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

7.3 ทฤษฎีการเป็นเครื่องจูงใจ (Incentive to Invent Theory)

การประดิษฐ์คิดค้นผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีขึ้นมาใหม่นั้นผู้ประดิษฐ์หรือผู้คิดค้น ออกแบบผลิตภัณฑ์ จำเป็นที่จะต้องใช้เวลา ความคิด สติปัญญา และค่าใช้จ่ายในการประดิษฐ์คิดค้นหรือการออกแบบ ซึ่งการวิจัยและพัฒนาการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ ในบางกรณีจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก ดังนั้นการที่รัฐมีระบบให้การ

²⁹ จักรกฤษณ์ คารพจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์,

คุ้มครองสิทธิบัตรอย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ออกแบบขึ้น การมีระบบให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ออกแบบอย่างเหมาะสมนั้นย่อมก่อให้เกิดแรงจูงใจให้บุคคลอื่นในสังคมได้ใช้สติปัญญาในการพัฒนาหรือสร้างสรรค์การประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

7.4 ทฤษฎีการเปิดเผยข้อมูลความรู้ต่อสังคม (Disclosure of Information

Theory)

แนวความคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรตามทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากการที่รัฐได้จัดให้มีระบบการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรเหมาะสมแก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ออกแบบ ซึ่งในการขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรตามระบบที่รัฐได้ก่อตั้งขึ้นนั้นได้กำหนดให้ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์เปิดเผยข้อมูลให้สังคมได้รับรู้โดยสมบูรณ์และชัดเจนซึ่งการเปิดเผยถึงรายละเอียดการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สังคมได้รับรู้ดังกล่าว ย่อมจะทำให้เกิดการศึกษา เรียนรู้ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้ อันจะทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นหรือพัฒนาการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นและต่อเนื่อง

8. ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินทางปัญญากับทรัพย์สินทั่วไป

ทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากทรัพย์สินโดยทั่วไป ซึ่งอาจสรุปความแตกต่างของทรัพย์สินทั้งสองประเภทได้ ดังนี้

8.1 เจตนารมณ์ของการคุ้มครอง

การคุ้มครองทรัพย์สินโดยทั่วไปเกิดขึ้นจากที่รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของประชาชน แต่การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีเหตุผลทั้งในด้านศีลธรรมและในทางเศรษฐกิจรับรอง โดยในปัจจุบันเหตุผลทางเศรษฐกิจของการ

คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะมีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับมากกว่าเหตุผลทางศีลธรรม³⁰

การคุ้มครองทรัพย์สินทั่วไปของรัฐ เกิดจากการรวมตัวของคน รวมตัวกันเข้าเป็นชาติ เกิดมีกฎหมายให้สิทธิและอำนาจแก่บุคคลในทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งถ้ามีผู้ใดมาฝ่าฝืนล่วงละเมิด ก็อาจร้องขอคำสั่งจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองให้ช่วยบังคับตามสิทธิและอำนาจที่กฎหมายให้ไว้ นั่นได้ สิทธิในกฎหมายจึงกลายมาเป็นคำสั่ง และอาวุธของบุคคล แม้แต่คนที่กายพิการ ไม่สามารถต่อสู้ต้านทานคำสั่งของผู้อื่น ก็ยังมีอำนาจในทรัพย์สินสมบัติของตนได้ เพราะอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย กฎหมายที่รับรู้สิทธิระบุนอำนาจของบุคคลในทรัพย์สินสมบัตินี้เอง คือ กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน³¹

จึงเห็นได้ว่าเจตนารมณ์ของรัฐในการคุ้มครองทรัพย์สินของประชาชน ก็โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยในสังคมให้ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ภายใต้กรอบของกฎหมาย ทั้งเป็นการรับรอง รับรู้ในสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ

ส่วนเจตนารมณ์ในการคุ้มครองตามธรรมชาติและผลประโยชน์ เกิดจากแนวความคิดในเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาติและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของบุคคล เพื่อให้เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้สร้างสรรค์งานเป็นผู้มีสิทธิโดยชอบที่จะได้ประโยชน์จากความอุตสาหกรรมของตน ในขณะที่เดียวกันผู้ซึ่งเก็บเกี่ยวจากสิ่งที่ไม่ใช่ผลอันเกิดจากสิ่งที่ตนสร้างสรรค์ขึ้นก็ต้องรับผิดชอบผู้ทรงสิทธิ การใช้โดยละเมิดสิทธิของผู้ทรงสิทธิ ถือว่าเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจแก่ผู้ทรงสิทธิ เนื่องจากผู้ทรงสิทธิไม่ได้รับค่าตอบแทนซึ่งเขาควรจะได้รับจากการใช้โดยมิได้รับอนุญาต ระบบการคุ้มครองถูกบัญญัติขึ้นเพื่อให้ผู้ละเมิดที่มีได้รับอนุญาตต้องจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิในการละเมิด วัตถุประสงค์ดั้งเดิมของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา มุ่งสนับสนุนการสร้างสรรค์และให้ความยุติธรรมแก่ผู้สร้างสรรค์งาน และแม้เดิมจะมีวัตถุประสงค์การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเพียงประเด็นภายในประเทศเท่านั้น และต่อมาได้ขยายไปสู่

³⁰ จักรกฤษณ์ ควรพจน์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

³¹ เสนีย์ ปราโมช, คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลสยาม, 2551), หน้า 2.

ความเกี่ยวพันกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาและประโยชน์ของชาติอันเกี่ยวข้องกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของสินค้าและบริการ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่เพียงพออาจเพิ่มขอบเขตการแข่งขันทางการค้าที่นอกเหนือกฎหมายและการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมกับสินค้าคู่แข่ง เพราะไม่ได้รวมค่าวิจัยและพัฒนาสินค้าและบริการ มาตรการในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่เพียงพอถูกนำไปใช้แล้วจะใช้ในการโต้ตอบในการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วจะใช้เป็นมาตรการในการใช้สิทธิพิเศษทางด้านภาษี GSP แต่ประเทศคู่ค้าที่มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เพียงพอ

8.2 วัตถุประสงค์

ทรัพย์สินโดยทั่วไปวัตถุประสงค์ ซึ่งหมายถึง ทรัพย์สินที่จะถูกใช้ จำหน่าย ทำลายไปด้วยอำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ ซึ่งทรัพย์สินโดยทั่วไปวัตถุประสงค์จึงอาจจะเป็นทั้งทรัพย์สินที่มีรูปร่างและวัตถุไม่มีรูปร่างก็ได้³² แต่ทรัพย์สินทางปัญญานั้นวัตถุประสงค์เป็นทรัพย์สินประเภทไม่มีรูปร่าง กล่าวคือ ทั้งสิทธิและวัตถุประสงค์ต่างก็มีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นวัตถุไม่มีรูปร่างเหมือนกัน แยกจากกันให้เห็นไม่ถนัดชัดเจน แต่ก็ยังต่างกันตามความเข้าใจในกฎหมาย เช่น ลิขสิทธิ์ โดยสภาพเป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง ย่อมรวมไว้ทั้งสิทธิและวัตถุประสงค์ในตัว ลิขสิทธิ์ในฐานะที่เป็นทรัพย์สินเจ้าของวรรณกรรมเป็นอย่างหนึ่ง ลิขสิทธิ์ในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์แห่งทรัพย์สินการเป็นเจ้าของวรรณกรรมอีกอย่างหนึ่ง³³ เฉพาะส่วนสำคัญทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องเป็นงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคลเท่านั้น ในขณะที่ทรัพย์สินทั่วไปอาจจะเกิดจากบุคคล สัตว์ พืช หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

³² จักรกฤษณ์ ควรวจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์, หน้า 6.

³³ เสนีย์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า 6.

8.3 ลักษณะของสิทธิ

เป็นข้อแตกต่างที่สำคัญที่เห็นได้อย่างชัดเจนในลักษณะของสิทธิในทรัพย์สินโดยทั่วไปกับวัตถุแห่งสิทธิในกรณีที่เป็นทรัพย์สินรูปร่าง สิทธิในตัวทรัพย์สินได้แก่อำนาจต่าง ๆ ที่กฎหมายระบุไว้ เช่น อำนาจจำหน่าย ทำลาย ของผู้ทรงกรรมสิทธิ์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 และทรัพย์สินที่รองรับสิทธิ หรือรองรับการใช้อำนาจแห่งสิทธิ ซึ่งหมายถึงทรัพย์สินที่จะถูกใช้ จำหน่าย ทำลาย ไปด้วยการใช้อำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ สิทธิที่จะใช้อำนาจต่าง ๆ จึงผูกติดอยู่กับตัวทรัพย์สินโดยตรงเท่านั้น เมื่อใดก็ตามที่ตัวทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งสิทธิได้สูญหาย ถูกทำลาย หรือสลายสิ้นไปด้วยเหตุใด ๆ กรรมสิทธิ์ของเจ้าของในตัวทรัพย์สินนั้นย่อมเป็นอันระงับสิ้นไปด้วย ลักษณะดังกล่าวเป็นข้อแตกต่างไปจากทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งทั้งสิทธิและวัตถุแห่งสิทธิ เป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง ตัวอย่างเช่น นาย ก. เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในหนังสือที่ตนได้ประพันธ์ขึ้น นาย ก. พิมพ์หนังสือดังกล่าวออกจำหน่าย นาย ข. ซื้อหนังสือที่ประพันธ์โดย นาย ก. จากร้านหนังสือมาหนึ่งเล่ม เช่นนี้ นาย ข. ได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในหนังสือเล่มที่ตนได้ซื้อไปนั้น แต่ลิขสิทธิ์ในหนังสือดังกล่าวยังเป็นเจ้าของ นาย ก. ผลในทางกฎหมาย นาย ข. มีสิทธิที่จะอ่าน ใช้จำหน่าย หรือทำลายหนังสือเล่มนั้น ตามมาตรา 1336 ตามอำนาจที่กฎหมายที่จะให้ไว้ รวมทั้งมีสิทธิหวงกัน มิให้บุคคลอื่นที่ไม่มีอำนาจตามกฎหมายได้ แต่นาย ข. ไม่มีสิทธิที่จะพิมพ์หนังสือนั้น และถ้ามีบุคคลอื่นทำการพิมพ์หนังสือเล่มนั้น นาย ข. ไม่มีสิทธิที่จะว่ากล่าวกับบุคคลดังกล่าวเนื่องจากอยู่กับ นาย ก. ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์ การที่วัตถุแห่งสิทธิตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง ย่อมหมายความว่าสิทธิตามกฎหมายจะแตกต่างหากจากสิ่งที่อยู่ภายใต้สิทธิ ดังนั้น ถ้าแม้ว่าสิ่งที่อยู่ภายใต้สิทธิจะถูกทำลายหรือสูญหายไปก็ตาม ก็ไม่มีผลกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะไม่สูญหายไปโดยสภาพตัวทรัพย์สิน³⁴

³⁴ จักรกฤษณ์ ควรวจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์,

ดังนั้นจึงเห็นว่าสิทธิและวัตถุแห่งสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งต่างเป็น
สิ่งไม่มีรูปร่าง แยกต่างหากจากกัน แม้จะเห็นไม่ชัดเจนดังเช่น วัตถุแห่งสิทธิที่มีรูปร่าง
ก็ตาม

8.4 อายุการคุ้มครอง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 ที่ว่าด้วยอำนาจกรรมสิทธิ์
ที่ก่อให้เกิดอำนาจแก่เจ้าของทรัพย์สิน อันการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน อาจแยกได้
6 ประการ เช่น การได้มาโดยอาศัยหลักส่วนควบ การได้มาโดยถือเอาซึ่งสังหาริมทรัพย์
ที่ไม่มีเจ้าของ การได้มาซึ่งของตกหาย การได้มาจากซึ่งทรัพย์สินโดยสุจริตในพฤติการณ์
พิเศษ และการได้มาโดยอายุความ การได้มาซึ่งที่ดินตามกฎหมายที่ดิน³⁵

ผลของการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ ส่งผลให้เกิดหลักกรรมสิทธิ์ว่า ถ้าใครเป็น
เจ้าของกรรมสิทธิ์แล้วจะเกิดอำนาจในทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งสิทธินั้น โดยในมาตรา
1336 บัญญัติว่า “ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่าย
ทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้นกับมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอด
เข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย”

จึงเห็นว่า ตามความหมาย มาตรา 1336 มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ประการ
แรก เป็นสิทธิเด็ดขาด (Absolute) ภายในขอบเขตของกฎหมาย ทั้งนี้หมายความว่า ใน
การที่จะใช้สิทธิต่าง ๆ อันเป็นอำนาจกรรมสิทธิ์ระบุไว้ในมาตรา 1336 นั้น ผู้ทรง-
กรรมสิทธิ์ชอบที่จะใช้ได้ตามอำเภอใจ อีกประการหนึ่ง กรรมสิทธิ์ก่ออำนาจหวงกัน
ความเกี่ยวของผู้อื่น (Exclusive) เว้นแต่จะตกอยู่ในบังคับขีดคั่นจำกัดตามกฎหมาย และ
ประการสุดท้ายกรรมสิทธิ์ต่างกับทรัพย์สินอย่างอื่นทั้งหลายนี้มีลักษณะถาวร
(Perpetual) ไม่มีบทกฎหมายบัญญัติไว้ให้สิ้นสุดโดยกาลเวลา³⁶

ดังนั้นในเรื่องอำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยทั่วไปไม่มีกำหนดเวลา
สิ้นสุด ผู้เป็นเจ้าของจะมีสิทธิในทรัพย์สินของตนจนกว่าทรัพย์สินนั้นจะสิ้นสภาพไป อย่างไร-

³⁵ เสนีย์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า 192.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 188-189.

ที่ดี กำหนดเวลาที่จะทำให้เจ้าของสูญเสียกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนนั้นมีอยู่เพียงกรณีเดียว นั่นคือ การที่ทรัพย์สินนั้นถูกบุคคลอื่นครอบครองปรปักษ์ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382)

ในทางกลับกันกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทได้กำหนดอายุการคุ้มครองเอาไว้ เช่น กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดอายุการคุ้มครองไว้ 50 ปี หลังจากผู้สร้างสรรค์งานถึงแก่ความตาย หรือตามกฎหมายสิทธิบัตร สิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุการคุ้มครอง 20 ปี และสิทธิบัตรการออกแบบมีอายุการคุ้มครอง 10 ปี ส่วนกฎหมายเครื่องหมายการค้ากำหนดอายุการจดทะเบียนไว้ 10 ปี แต่เจ้าของเครื่องหมายสามารถต่ออายุการจดทะเบียนได้ตลอดไป เป็นต้น

เหตุที่กฎหมายกำหนดอายุการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไว้เป็นการแน่นอนเช่นนี้ก็เนื่องจากว่า การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะเป็นการให้สิทธิผูกขาดข้อมูลความรู้ซึ่งการยินยอมให้มีการผูกขาดในสิ่งดังกล่าวโดยไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุด ย่อมจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่สาธารณชน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันระหว่างผู้ทรงสิทธิกับสังคม สิทธิผูกขาดที่สังคมนำไปแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันระหว่างผู้ทรงสิทธิกับสังคม สิทธิผูกขาดที่สังคมนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้ทรงสิทธินั้นไม่ควรมีกำหนดที่ยาวนานเกินไป หากแต่ควรมีกำหนดเวลาที่เหมาะสมเพียงพอที่จะจูงใจให้ผู้ทรงสิทธิยินยอมเปิดเผยข้อมูลความรู้ของตนเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิผูกขาดนั้น³⁷

8.5 หน้าที่ในการใช้สิทธิ

สำหรับทรัพย์สินโดยทั่วไปนั้น ผู้เป็นเจ้าของจะนำเอาทรัพย์สินของตนไปใช้ประโยชน์หรือไม่ก็ได้ กฎหมายลักษณะทรัพย์สินไม่ได้กำหนดหน้าที่ในเรื่องนี้เอาไว้ แต่สำหรับทรัพย์สินทางปัญญาบางประเภท กฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ทรงสิทธิจะต้องใช้สิทธิของตนตามวัตถุประสงค์ของการคุ้มครอง หากผู้ทรงสิทธิไม่ปฏิบัติตาม

³⁷ จักรกฤษณ์ ควรพจน์, กฎหมายสิทธิบัตร แนวความคิดและบทวิเคราะห์,

หน้าที่ของตน รัฐก็อาจบังคับให้มีการใช้สิทธิก็ได้ เช่น ในกฎหมายสิทธิบัตร การที่ผู้ทรงสิทธิไม่ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรภายในประเทศ หรือขายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวในราคาสูงเกินสมควร หรือไม่พอความต้องการของประชาชน รัฐอาจใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิ (Compulsory Licensing) กับผู้ทรงสิทธิบัตรดังกล่าวโดยรัฐอาจอนุญาตผู้ประกอบการรายอื่นที่สนใจจะใช้สิทธิตามสิทธิบัตร ให้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตร หรือกระทำการอย่างอื่น ที่โดยทั่วไปถือว่าเป็นสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร (พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 46) และตามกฎหมายเครื่องหมายการค้า ผู้ที่จดทะเบียนเครื่องหมายการค้ามีหน้าที่ต้องนำเอาเครื่องหมายการค้าของตนไปใช้ภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งกฎหมายไทยกำหนดเวลาในการใช้เครื่องหมายการค้าไว้ 3 ปี นับแต่วันจดทะเบียน หากเจ้าของเครื่องหมายการค้าเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน รัฐก็อาจเพิกถอนการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าที่ไม่มีการใช้งานนั้นเสียได้ (พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 มาตรา 36)

9. แนวคิดหลักกรรมสิทธิในทรัพย์สิน

แนวคิดการรับรองกรรมสิทธิในทรัพย์สินมีมาตั้งแต่สมัยโรมัน ในกฎหมายโรมันได้บัญญัติถึงกรรมสิทธิในทรัพย์สินว่า กรรมสิทธิ เป็นทรัพย์สินและมีความสำคัญเหนือทางกายภาพ อันเป็นกรรมสิทธิ์ว่าด้วยทรัพย์สิน (Res) ซึ่งหมายถึงวัตถุซึ่งมีรูปร่างและอีกส่วนหนึ่งคือความหมายในเชิงนามธรรม หมายถึงวัตถุที่ปรากฏเป็นมโนภาพ³⁸

แนวคิดการรับรองสิทธิในทรัพย์สินของเอกชนเกิดจากการที่รัฐ (State) ซึ่งหมายถึง รัฐที่มีดินแดน ประชากร อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน ประชากรเป็นเรื่องสำคัญมากในระบบการรับรองสิทธิในทรัพย์สิน เพราะรัฐจะเป็นผู้รับรองสิทธิในทรัพย์สินของเอกชน สร้างองค์กรและสถาบันเพื่อป้องกันมิให้เอกชนผู้เป็นเจ้าของสิทธิถูกรบกวนขัดขวางจากผู้ไม่มีสิทธิ และหากมีข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สิน รัฐก็มี

³⁸ ประชุม โฉมฉาย, หลักกฎหมายโรมันเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), หน้า 270.

สถาบันที่จะตัดสินได้ว่าเอกชนใดมีสิทธิดีกว่า รัฐจึงมีความจำเป็นมากในระบบการรับรองสิทธิของเอกชน การรับรองสิทธิในทรัพย์สินของประเทศไทยเชื่อว่าเกิดขึ้นในระยะที่ประเทศไทยรับกฎหมายตะวันตกเข้ามา สภาพโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และระบบกฎหมายของไทย เกี่ยวกับการรองรับสิทธิในทรัพย์สินของเอกชนกำลังอยู่ในระยะปรับเปลี่ยนเข้าไปใกล้ระบบกฎหมายของยุโรปพอดี กล่าวคือมีการเปลี่ยนวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) จากแรงงานไปสู่ที่ดิน และจากที่ดินของพระมหากษัตริย์และเจ้านายไปสู่ที่ดินของเอกชนมากขึ้น วัตถุแห่งสิทธิในทรัพย์สิน (Object of Property Rights) เดิมที่สำคัญที่สุดมีอยู่ 2 ชนิดคือ แรงงานและที่ดิน เพราะทั้งสองอย่างเป็นปัจจัยการผลิต (Factor of Production) การเปลี่ยนแปลงในระบบกฎหมายไทยเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในทรัพย์สินได้เกิดขึ้นอย่างใหญ่หลวง ภายหลังที่ประเทศไทยถูกประเทศอังกฤษบังคับให้ทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ในปี ค.ศ. 1855 ส่งผลให้ประเทศไทยได้มีการยกร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ตามแบบประเทศยุโรปตะวันตก ในปี ค.ศ. 1899³⁹

หลักในเรื่องกรรมสิทธิ์ได้รับการรับรองไว้ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 เป็น 1 ใน 6 ประเภท ปรากฏในมาตรา 2 ที่ได้รับรองในตอนท้าย ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “วัตถุประสงค์ของสังคมการเมืองทุกสังคมย่อมเป็นเพื่อการคุ้มครอง รักษาสิทธิตามธรรมชาติซึ่งไม่มีอายุความของมนุษย์ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ เสรีภาพ กรรมสิทธิ์ ความมั่นคงปลอดภัย และการต่อต้านการกดขี่ข่มเหง และในบัญญัติไว้ในมาตรา 17 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิอันศักดิ์สิทธิ์และจะละเมิดมิได้ บุคคลไม่อาจถูกพรากกรรมสิทธิ์ไปจากตน เว้นแต่เมื่อความจำเป็นสาธารณะที่กำหนดโดยกฎหมายและภายใต้เงื่อนไขการให้ค่าทดแทนก่อนการเวนคืนและค่าทดแทนนั้นต้องเป็นธรรม”⁴⁰

³⁹ ศักดา ธนิกุล, แนวคิด หลักกฎหมาย และคำพิพากษากฎหมายกับธุรกิจ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2551), หน้า 27-30.

⁴⁰ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ความเหมาะสมของการลงโทษทางอาญาที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (กรุงเทพมหานคร: สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2541), หน้า 243.

กรรมสิทธิ์ ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษว่า Ownership พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้คำจำกัดความ กรรมสิทธิ์ ไว้ว่า ความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้ให้ความหมายว่า กรรมสิทธิ์หมายความว่า ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินในทรัพย์สินใดแล้ว อย่างไร แต่ได้บัญญัติรับรองไว้ เมื่อบุคคลเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินใดแล้ว จะก่อให้เกิดสิทธิ ตามมาตรา 1336 บัญญัติว่า ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืน ซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย ลักษณะสำคัญของกรรมสิทธิ์ เกือบทุกระบบกฎหมายมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งนักนิติศาสตร์บางคนตั้งข้อสังเกตไว้มี 3 ประการ คือ

ประการแรก กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิเด็ดขาด (Absolute) ลักษณะที่เป็นอำนาจเด็ดขาด ซึ่งหมายถึงสิทธิของเจ้าของทรัพย์สินที่จะใช้สิทธิต่าง ๆ ตามอำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1336 โดยอำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ก่อให้เกิดสิทธิแก่เจ้าของหรือผู้ทรงกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินนั้นไม่ว่าจะใช้ จำหน่ายจ่ายโอน หรือทำลายเสียก็ได้ รวมทั้งมีสิทธิติดตาม มิให้ผู้อื่นเข้ามาสอดเกี่ยวกับทรัพย์สิน โดยสามารถใช้อำนาจแห่งสิทธิดังกล่าวได้โดยตรงไม่ต้องร้องขอต่อศาลหรือบุคคลใด เช่น นาย ก เป็นเจ้าของม้า นาย ก ในฐานะเจ้ากรรมสิทธิ์ในม้าตัวดังกล่าว จึงมีสิทธิ ใช้ม้า หรือ จำหน่าย หรือยกให้ผู้ใดก็ได้ รวมถึงขนาดที่ทำลายหรือฆ่าม้าตัวนั้นเสียก็ได้ และมีสิทธิที่หวงกัน ติดตาม ขัดขวาง เอาคืน มิให้ผู้ใดมายุ่งเกี่ยวได้โดยไม่ต้องไปร้องขอต่อศาลหรือบุคคล อันเป็นลักษณะสำคัญของสิทธิของกรรมสิทธิ์ที่แตกต่างไปจากบุคคลสิทธิอื่น ๆ ที่ต้องอาศัยอำนาจอื่น ๆ เข้ามาช่วยบังคับ

ประการที่สอง เป็น ลักษณะที่อำนาจหวงกัน (Exclusive) หมายถึงเจ้าของกรรมสิทธิ์มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินได้โดยลำพัง โดยมีอำนาจหวงกันมิให้บุคคลใดสอดเข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินได้โดยมิได้รับความยินยอมหรือมิชอบด้วยกฎหมาย สิทธิหวงกันกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างกว้างขวาง กรณีมีความจำเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์มีอำนาจที่จะป้องกันทรัพย์สิน เช่น ตามมาตรา 449 ที่ให้อำนาจแก่บุคคลในการป้องกันตนหรือทรัพย์สินโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือกระทำตามคำสั่งอันชอบด้วย

กฎหมาย หากการกระทำการป้องกันนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ก็ไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายแต่ประการใด

ประการที่สาม เป็นลักษณะอันถาวร สิทธิบางอย่างมีระยะเวลาสิ้นสุดลงตามกฎหมายหรือสูญสิ้นไปด้วยผลของกฎหมาย แต่กรรมสิทธิ์มีลักษณะถาวร ไม่หมดหรือสิ้นสุดลงโดยการไม่ใช้ ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์จะคงอยู่ตลอดชีวิตของเจ้าของกรรมสิทธิ์ อันมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างไปจากทรัพย์สินชนิดค้ำประกันกรรมสิทธิ์ จำพวกรักษาครอบครองได้ใช้ภายในระยะเวลาสิบปีก็ย่อมสิ้นไป หรือกรณีสิทธิอาศัยจะก่อให้เกิดโดยกำหนดระยะเวลาตลอดชีวิตของผู้อาศัยก็ได้ สิทธิเหนือพื้นดินจะก่อให้เกิดมีระยะเวลาตลอดชีวิตเจ้าของที่ดินหรือตลอดชีวิตแห่งผู้ทรงสิทธิก็ได้ สิทธิเก็บกินจะก่อให้เกิดโดยมีกำหนดเวลาหรือตลอดชีวิตของผู้ทรงสิทธิก็ได้

สรุปสาระสำคัญของกรรมสิทธิ์ได้ว่า เป็นที่ชุมนุมแห่งสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 เจ้าของกรรมสิทธิ์มีอำนาจมากกว่าทรัพย์สินอื่น เจ้าของกรรมสิทธิ์มีอำนาจใช้กรรมสิทธิ์ภายใต้ขอบเขตจำกัดของกฎหมายเป็นสิทธิเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว มีอำนาจหวังกันมิให้ผู้ใดเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นทรัพย์สินที่มีลักษณะถาวรไม่สูญสิ้นหรือหมดไปโดยการไม่ใช้

10. แนวคิดหลักกรรมสิทธิ์รวม

พจนานุกรมในฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้คำจำกัดความของ “กรรมสิทธิ์” ไว้ว่า “ความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน”

กรรมสิทธิ์ หมายความว่าอย่างไรนั้นกฎหมายไทยไม่ได้ให้คำจำกัดความไว้ มีแต่เพียงบทบัญญัติที่บัญญัติไว้ว่า เมื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้แล้วเรามีสิทธิอย่างไรในทรัพย์สินนั้น⁴¹

⁴¹ กัลยา ตันศิริ, หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545), หน้า 18.

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้นกับทั้งสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย⁴²

กรรมสิทธิ์อยู่ในทรัพย์สินประเภทหนึ่งในหลายประเภท คือ สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน⁴³

กรรมสิทธิ์เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของทรัพย์สินก่อให้เกิดอำนาจเด็ดขาดในแดนกรรมสิทธิ์⁴⁴

กรรมสิทธิ์รวม หมายความว่า “บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป อาจจะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเดียวกันได้โดยมีกรรมสิทธิ์รวมกัน ถ้าหากว่ายังไม่ได้จัดแยกเป็นสัดส่วนก็ถือว่าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมกัน” เช่น เป็นเจ้าของในที่ดิน 100 ตารางวา ระหว่าง ก ข ก็หมายความว่า ก และ ข เป็นเจ้าของรวมในทุกส่วนของที่ดิน 100 ตารางวา นี้ โดยไม่สามารถแยกได้ว่า ก เป็นเจ้าของส่วนไหนและ ข เป็นเจ้าของส่วนไหน ทั้ง ก และ ข มีส่วนในการจัดการที่ดิน 100 ตารางวา นี้ร่วมกัน เว้นแต่จะตกลงเป็นอย่างอื่น⁴⁵

นอกจากนี้หลักกรรมสิทธิ์รวม ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ ไม่มีในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาก่อน ปรากฏตามคำปรารภในตอนท้าย ของพระราชบัญญัติอาคารชุดว่า “ในปัจจุบันปัญหาด้านที่อยู่อาศัยได้ทวีมากขึ้นและระบบกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่อาจสนองความต้องการของประชาชนซึ่งต้องอาศัยในอาคารเดียวกันร่วมกันมีกรรมสิทธิ์ในห้องชุดเพื่อให้ผู้ที่อยู่อาศัยในอาคารเดียวกันสามารถถือกรรมสิทธิ์ห้องชุดในอาคารส่วนที่เป็นของตนแยกออกจากกันเป็น

⁴²ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, มาตรา 1336.

⁴³ ภูมิชัย สุวรรณดี, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2543) หน้า 100.

⁴⁴ ประชุม โฉมฉาย, เรื่องเดิม, หน้า 270.

⁴⁵ กัลยา ตันศิริ, เรื่องเดิม, หน้า 48.

สัดส่วน และสามารถจัดระบบค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาอาคารร่วมกันได้เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่มีการตราพระราชบัญญัติอาคารชุด พ.ศ. 2522 ขึ้นมา

คำว่า “กรรมสิทธิ์ร่วม” ตามมาตรา 13 ของ พ.ร.บ. ฉบับนี้ ซึ่งบัญญัติไว้ว่าเจ้าของห้องชุดมีกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สินส่วนกลาง คำว่า “ทรัพย์สินส่วนกลาง” Common Property ตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติเดียวกันนี้ หมายความว่า “ส่วนของอาคารชุดที่มีใช้ห้องสำหรับเจ้าของร่วม” และมาตราเดียวกันนี้ก็ให้คำจำกัดความ “เจ้าของร่วมไว้ว่า หมายความว่าเจ้าของห้องชุดในอาคารชุดแต่ละอาคารชุด”⁴⁶

11. แนวคิดการแบ่งปันผลประโยชน์

ตามหลักกรรมสิทธิ์ร่วม

หลักกรรมสิทธิ์ก่ออำนาจให้เกิดแก่ผู้ทรงสิทธิเหนือทรัพย์สินของตน ตามที่กฎหมายได้บัญญัติรับรองไว้ เมื่อบุคคลหลายคนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมกันในทรัพย์สินสิ่งเดียวกัน หรือที่เรียกว่า กรรมสิทธิ์ร่วม ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมทุกคนมีสิทธิจะใช้ทรัพย์สิน โดยเท่ากัน มีสิทธิได้ดอกผลตามสัดส่วนแห่งความเป็นเจ้าของ มีสิทธิติดตาม รักษา และต่อสู้กับบุคคลภายนอกที่มาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินโดยไม่มีอำนาจ หรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมเป็นเอกชนต่อเอกชน เบื้องหลังแนวคิดการแบ่งผลประโยชน์ของเจ้าของร่วม จึงอยู่ภายใต้แนวคิดของกฎหมายเอกชน ตามทฤษฎีแห่งการเกิดสัญญา สำคัญ 2 ทฤษฎี กล่าวคือ ทฤษฎีหลักเสรีภาพในการทำ สัญญา (Freedom of Contract) ซึ่งหมายถึง เสรีภาพของเอกชนที่จะทำสัญญาใดให้มีผลผูกพันกันได้ โดยไม่ตกเป็นโมฆะ ตามกฎหมาย เมื่อข้อตกลงหรือสัญญาดังกล่าวไม่ขัดต่อกฎหมายความสงบเรียบร้อย ศีลธรรม อันดีของประชาชน หรือไม่ตกเป็นพันวิสัย และอีกประการหนึ่ง คือ หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา (Autonomy of Will) เป็นหลักให้ความสำคัญแก่เจตนาของบุคคล

⁴⁶ กัลยา ตันศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

โดยถือหลักว่าการแสดงออกซึ่งเจตนาของบุคคลเป็นเรื่องของบุคคลนั้น ๆ โดยแท้จริง เว้นแต่จะอยู่ภายใต้กฎหมายเพียงใดก็ย่อมเป็นไปตามมุมมองของระบบกฎหมาย

ผลของการมีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน อาจเกิดขึ้นโดยนิติกรรมสัญญาที่ดี หรือโดยผลทางกฎหมายก็ดี ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทรงสิทธิ์ร่วมกันในการใช้สิทธิในทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของรวม ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการจัดการทรัพย์สินร่วมกัน สิทธิในการต่อสู้กับบุคคลภายนอกหรือเรียกทรัพย์สินคืน สิทธิในการได้มาซึ่งดอกผลตามสัดส่วนของตน สิทธิในการจำหน่ายจ่ายโอน จำหน่าย หรือก่อให้เกิดภาระติดพัน และสิทธิในการเรียกให้แบ่งทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์รวม

ประการสำคัญสัดส่วนในความเป็นเจ้าของการมีกรรมสิทธิ์ก่อให้เกิดอำนาจแก่เจ้าของกรรมสิทธิ์นั้น โดยหลักของกฎหมายได้วางหลักว่ามีสัดส่วนเท่ากันอันเป็นข้อสันนิษฐานที่ไม่เด็ดขาด เจ้าของกรรมสิทธิ์สามารถที่จะนำสืบหรือพิสูจน์ให้แตกต่างไปจากกฎหมายได้ อันเป็นเรื่องที่เปิดโอกาสให้เจ้าของกรรมสิทธิ์ตกลงกันได้ เช่น นาย ก ข เจ้าของกรรมสิทธิ์สามารถที่จะมีข้อตกลงเป็นอย่างอื่นได้ เช่น นาย ก ข และ ง เป็นเจ้าของสวนยางพารา จำนวน 1 แปลง มีเนื้อที่ดิน จำนวน 90 ไร่ ถ้าไม่มีข้อตกลงเป็นอย่างอื่น ทุกคนเป็นเจ้าของในสัดส่วนเท่ากัน และในกรณีมีดอกผลเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นดอกผลธรรมดา หรือดอกผลนิตินัย จากสวนยางพาราแปลงดังกล่าว ดอกผลอันเป็นประโยชน์ที่เกิดจากทรัพย์สินอันเป็นกรรมสิทธิ์รวม ย่อมตกเป็นเจ้าของรวมทุกคนในสัดส่วนที่เท่ากัน ยกเว้นจะมีข้อตกลงเป็นอย่างอื่น ก็ย่อมเป็นไปตามข้อตกลงนั้น อันเป็นไปตามหลักทฤษฎีที่ยกกล่าวมาข้างต้น

ดังนั้น หลักการแบ่งปันผลประโยชน์อันเป็นกรรมสิทธิ์รวม ได้ใช้หลักความยุติธรรมในความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินร่วมกัน โดยสัดส่วนในความเป็นเจ้าของใช้หลักโดยเท่ากัน เว้นแต่จะมีข้อตกลงเป็นอย่างอื่น ดังนั้น เมื่อมีส่วนในความเป็นเจ้าของเท่ากัน ดอกผลที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินดังกล่าว ก็ย่อมตกเป็นของเจ้าของรวมทุกคนในสัดส่วนที่เท่ากันเช่นเดียวกัน การแบ่งปันผลประโยชน์จากกรรมสิทธิ์รวมมีหลักสำคัญคือ ทุกคนที่เป็นเจ้าของรวม ย่อมได้ประโยชน์จากทรัพย์สิน 2 ประการสำคัญคือ ประการแรก สิทธิประโยชน์ในการใช้ทรัพย์สินโดยเท่าเทียมกัน ประการที่สอง มีสิทธิได้ดอกผลตามสัดส่วนแห่งความเป็นเจ้าของแห่งทรัพย์สิน

12. แนวคิดกฎหมายเอกชน

กฎหมายเอกชน คือ กฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกัน เป็นกฎหมายที่กำหนดถึงสิทธิทางแพ่งอันเป็นสิทธิทางกฎหมายที่เอกชนคนใดคนหนึ่งจะใช้ยันกับเอกชนคนอื่นได้ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ระหว่างสามีกับภรรยา บิดามารดากับบุตร หรือกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เช่น การแลกเปลี่ยนผลผลิตและบริการระหว่างเอกชน เช่น การทำสัญญาในรูปแบบต่าง ๆ กฎหมายเอกชนมีความแตกต่างกับกฎหมายมหาชนคือ กฎหมายมหาชน เป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือหน่วยงานรัฐกับราษฎร ในฐานะที่รัฐเป็นฝ่ายปกครองก็จำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายมากำหนดความประพฤติของราษฎรในรัฐให้ปฏิบัติตาม เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความปกติสุข กฎหมายมหาชนแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระธรรมนูญศาลยุติธรรม เป็นต้น

ประเภทของกฎหมายเอกชน กฎหมายเอกชนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท⁴⁷

กฎหมายแพ่ง เป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิ หน้าที่ และความสัมพันธ์ของบุคคล ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น กฎหมายเกี่ยวกับบุคคล ทรัพย์สิน นิติกรรม สัญญาหนี้ ครอบครัว มรดก เป็นต้น

กฎหมายพาณิชย์ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำสัญญาทางการค้าหรือการประกอบธุรกิจ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการซื้อขาย เช่าทรัพย์สิน ตัวเงิน หุ้น ส่วน บริษัท ฯลฯ เป็นต้น ในบางประเทศได้มีการแยกกฎหมายพาณิชย์ออกจากกฎหมายแพ่ง เช่น ในประเทศเยอรมนีและฝรั่งเศส เพราะต้องการให้มีความคล่องตัวในการดำเนินการในทางพาณิชย์ และเพื่อที่จะได้มีบทบังคับ และหลักเกณฑ์แตกต่างหากไปจากกฎหมายของเอกชนทั่ว ๆ ไป แต่สำหรับประเทศไทยเราได้มีการรวมเอากฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์ไว้ด้วยกัน เรียกว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁴⁷ กัลยา ตันศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

สำหรับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น มีนักกฎหมายได้ให้ความเห็นไว้ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายแรกได้ให้ความเห็นว่าควรจะต้องจัดเป็นกฎหมายเอกชน โดยให้เหตุผลว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นเป็นเรื่องที่เอกชนใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย ในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายพาณิชย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้แย้งกันเอง ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น เป็นเรื่องที่คู่ความมาขึ้นคำฟ้องหรือคำร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย คือ อาจจะมีการโต้แย้งสิทธิกัน ซึ่งจะบังคับกันเองไม่ได้ ก็มาให้ศาลเป็นคนบังคับ หรือ อาจจะเป็นกรณีให้ศาลมีคำสั่งในคดีที่ไม่มีข้อพิพาท จึงเป็นเรื่องที่ศาลซึ่งเป็นองค์กรของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์กับราษฎรซึ่งเป็นคู่ความ ดังนั้นจึงควรจัดเป็นกฎหมายมหาชน